

JAKŠIŠKIO PILKAPYNO TYRINĖJIMAI. TARPTAUTINĖ LIETUVOS IR SKANDINAVIJOS ŠALIU ARCHEOLOGINĖ EKSPEDICIJA

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Per visą Vilniaus universiteto Archeologijos katedros gyvavimo laikotarpį tarptautinių archeologinių tyrimų vykdyta nedaug. Viena iš pirmųjų tarptautinių archeologinių ekspedicijų įvyko 2000 metais Jakšiškio pilkapyne, Anykščių rajone. Joje dalyvavo Lietuvos ir trijų Skandinavijos šalių: Švedijos, Danijos ir Norvegijos, atstovai. Tarptautinį projektą koordinavo doc. Algimantas Merkevičius, o lauko tyrimams vadovavo prof. Mykolas Michelbertas. Šio straipsnio tikslas – priežasčių, lėmusių projekto vykdymą, paaškinimas ir projekto organizavimo aplinkybių apžvalga.

PROJEKTO INICIATORIAI

Jakšiškio pilkapynu susidomėjo netoli jo gyvenantis norvegas Vidaras Berkelandas, sužinojęs, kad minėtas archeologinis objektas vietinių gyventojų vadinamas „švedų kapais“. Tikėdamasis išsiaiškinti, kodėl gyventojai ši pilkapyną taip vadina ir ar jame gali būti palaidota švedų, jis kreipėsi į Švedijos ambasadą Lietuvoje ir į kitas Švedijos institucijas. Pilkapynu susidomėjo ir Švedijos ambasados Lietuvoje antrasis sekretorius Björnas Linderfalkas. Apie pilkapyną buvo bandyta rinkti duomenis ir Švedijoje, tačiau, jų nesuradus, kreiptasi į Vilniaus universiteto Archeologijos katedrą. Archeologijos katedros darbuotojas A. Merkevičius surinko duomenis apie minėtą pilkapyną ir atliko šio archeologinio objekto žvalgymus. B. Linderfalkui ir V. Berkelandui buvo paaiškinta, kad Lietuvoje tokiai „švedų kapų“ yra nemažai, o juose laidojami ne šedai, bet vietiniai gyventojai, todėl tikimybė, kad Jakšiškio pilkapyne bus surasta švedų kapų, yra nedidelė. Šis atsakymas, nors ir nuvylė, neatémė noro tyrinėti pilkapyną ir išsiaiškinti, kas ir kada buvo tame palaidoti.

Jakšiškio pilkapyno
tyrimai, 2000 m.

*Investigations of
Jakšiškis barrow
cemetery, 2000*

PROJEKTO VYKDYSMO PRADŽIA

Björnas Linderfalkas pasiūlė Archeologijos katedrai vadovauti šio pilkapyno tyrinėjimams. Surinkus su šiuo pasiūlymu, pradėtas vykdyti projektas „Švedų kapų“ tyrinėjimai Centrinėje Lietuvoje“ (*Investigations of 'Swedish Graves' in Central Lithuania*). Pirmiausia buvo sudarytas projekto organizacinis komitetas, kuriamė dalyvavo: B. Linderfalkas, žurnalo „Litauen-Nytt“ redaktorius Janas Krogas, Danijos ambasados darbuotojai Nielsas Poulsen ir Mette Jensen, Šiaurės kraštų informacijos biuro direktorius Knutas Johansenės, Švedijos konsulas Klaipėdoje Leifas Anermalmas, V. Berkelandas, Vilniaus universiteto Archeologijos katedros vedėjas M. Michelbertas ir A. Merkevičius. Buvo planuojama atlikti ir vietovės aplinkos tyrimus, todėl ekspediciją padėjo organizuoti Bergeno universiteto profesorius Dagfinas Mu. Organizacinis komitetas projekto koordinatoriumi išrinko A. Merkevičių, o lauko tyrimų vadovu – M. Michelbertą. Svarbiausias organizacinio komiteto uždavinys buvo surasti rėmėjų, kurie finansuotų projekto vykdymą. Dėl finansinės pagalbos buvo kreiptasi į įvairias, daugiausia Skandinavijos šalių institucijas. Projektą suriko remti: Šiaurės kraštų informacijos biuras, Šiaurės šalių ambasados, ypač Švedijos ambasaada, SAS oro linijos, įmonė „Genčių nafta“, įmonė „Cebeco timber“, įmonė „NCC Industry“, Kultūros paveldo centras. Suradus rėmėjų, organizacinis komitetas nutarė į šio projekto vykdymą įtraukti Šiaurės šalių universitetų archeologų. Tuo buvo siekiama glaudesnio Skandinavijos šalių ir Lietuvos archeologų bendradarbiavimo, keistis patirtimi su Šiaurės šalių universitetų archeologais, supažindinti juos su Lietuvos archeologiniaisiais objektais, muziejų kolekcijomis ir kt. Be Vilniaus universiteto, į projektą buvo pakvesti Stokholmo, Bergeno ir Kopenhagos universitetai. Šiuose tyrimuose dalyvavo minėtų universitetų studentai ir doktorantai.

TYRIMŲ EIGA

Į tyrimus susirinkę ekspedicijos dalyviai buvo apgyvendinti Vidiškių mokykloje. 2000 metų birželio pabaigoje–liepos pradžioje, vadovaujant M. Michelbertui, Jakšiškio pilkapyne buvo ištirti du pilkapių. Pirmame pilkapyje buvo aptikti trys degintiniai kapai, kuriuose, sprendžiant pagal įkapes, buvo palaidotos moterys. Antrame pilkapyje taip pat surasti trys degintiniai moterų kapai. Jie datuojami VII–VIII amžiumi. Ištyrus pilkapius paaiškėjo, kad juose buvo palaidoti vietiniai gyventojai, priklausę Rytų Lietuvos pilkapių kultūrinei grupei (Michelbertas, 2002, p. 71–73). Tyrimais aktyviai domėjosi Ukmergės ir Anykščių rajonų gyventojai, Skandinavijos šalių ambasadų ir kitų ištaigų darbuotojai. Apie tyrimus ir baltų–skandinavų ryšius leidinyje „Litauen-Nytt“ raše Janas Krogas (2001, p. 5), o projekto vykdymo eiga buvo aptarta dienraštyje „Respublika“ (Merkevičius, 2000, p. 28).

Ekspedicijos dalyviai Kaune,
prie Vytauto Didžiojo karo
muziejaus, 2000 m.

*Participants of the expedition in
Kaunas, near the Vytautas the
Great War museum, 2000*

Tyrimų metu buvo organizuotos pažintinės ekskursijos po Anykščių rajoną. Dalyviai apžiūrėjo Punktuko akmenį, ant kurio aptiko nedidelių, prieistoriniai laikais iškaltų duobučių, Šeimyniškelių piliakalnį ir kitus kultūros paveldo objektus. Jie buvo maloniai priimti Anykščių mero ir Turizmo centro vadovės (ji ir padėjo organizuoti pažintines ekskursijas).

PAŽINTINĖS KELIONĖS PO LIETUVĄ

Baigus tyrimus Jakšiškio pilkapyne, ekspedicijos dalyviams buvo organizuotos pažintinės ekskursijos po įvairius Lietuvos regionus. Jų metu aplankyta archeologinių objektų ir muziejų. Vilniuje buvo apžiūrėtas senamiestis, Gedimino pilis, Žemutinės pilies archeologiniai tyrimai, Nacionalinis ir Taikomosios dailės muziejai bei senieji Vilniaus universiteto rūmai. Paskui buvo aplankyta Trakų pilis ir joje esantis istorijos muziejus, Kernavės archeologijos ir istorijos muziejus bei Kernavės kultūros paveldo objektų kompleksas. Vėliau ekspedicijos dalyviai keliamo į Kauną. Ten apžiūrėjo senamiestį, Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės bei Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Kauno pilį. Pažintinės kelionės po Lietuvą metu daugiausia dėmesio buvo skirta Klaipėdos ir Kretingos archeologijos paminklams. Ekspedicijos dalyviai lankėsi Imbarės piliakalnyje, Šventosios gyvenvietėse, Ėgliškių ir Žvainių pilkapynuose, Alkos kalne, prie Salantų ir kt. Taip pat nuvyko į Klaipėdos pilies archeologinius tyrinėjimus bei apsilankė Klaipėdos ir Kretingos muziejuose (Vasiliauskienė, 2002, p. 167). Šioje ekskursijoje dalyvavo ir Švedijos konsulas Klaipėdoje Leifas Anermalmas. Ekspedicijos dalyviai ne tik atskleidė naują proistorės puslapį, bet ir gerokai daugiau sužinojo apie Lietuvos praeitį.

LITERATŪRA

- Krog J. S., 2001. Balterne handlet med Roma. In: *Litauen-Nytt*. Nr. 1, p. 5.
- Merkevičius A., 2000. Pirmoji tarptautinė Skandinavijos ir Lietuvos archeologinė ekspedicija. In: *Respublika*. Nr. 248 (3182), p. 28.
- Michelbertas M., 2002. Jakšiškio pilkapynas. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, p. 71–73.
- Vasiliauskienė V., 2002. Archeologijos katedros mokslinės veiklos apžvalga. In: *Archaeologia Lituanica*. T. 3. Vilnius, p. 166–168.

INVESTIGATIONS OF THE JAKŠIŠKIS BARROW CEMETERY. INTERNATIONAL LITHUANIAN-SCANDINAVIAN ARCHAEOLOGICAL RESEARCH PROJECT

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Summary

During the whole period of its existence, the Department of Archaeology at Vilnius University had only a few international archaeological research projects. One of the first international archaeological expeditions took place in 2000, in the barrow cemetery of Jakšiškis (Anykščiai District). It involved representatives from Lithuania and three Scandinavian countries: Sweden, Denmark and Norway. This international project was coordinated by A. Merkevičius, while fieldwork was headed by M. Michelbertas. The aim of this article is to elucidate the reasons which lead to the realization of the project and to review the circumstances behind project management.

The Jakšiškis barrow cemetery first caught the interest of Vidar Berkeland, a Norwegian living close to the place, who discovered that local people referred to this archaeological site as "the Swedish Graves". In the hope of finding out why the barrow cemetery had this peculiar name and whether it could contain Swedish burials, he addressed the Swedish Embassy in Lithuania as well as other Swedish institutions. This issue incited the interest of Björn Linderfalk, Second Secretary of the Swedish Embassy in Lithuania. As attempts to collect data on the barrow cemetery in Sweden failed, the Archaeology Department of Vilnius University was contacted. Associate Professor of the Department A. Merkevičius collected data about the barrow cemetery and carried out a survey of the archaeological site. B. Linderfalk and V. Berkeland were told that there are quite a number of such "Swed-

ish Graves" in Lithuania, but they were usually burials of local residents rather than of Swedes. Thus, the probability of finding graves of Swedes at the Jakšiškis barrow cemetery was very small. Disappointing as it was, the reply did not stop the desire to investigate the site and reveal who were buried there and when.

The organizing committee for the implementation of the project "Investigations of 'Swedish Graves' in Central Lithuania" was set up, comprising B. Linderfalk, editor of the magazine „Litauen-Nytt“ Jan Krog, diplomats from the Danish Embassy Niels Poulsen and Mette Jensen, Director of the Nordic Information Office Knut Johansen, Swedish Consul in Klaipėda Leif Aneralm, V. Berkeland, Head of the Department of Archaeology of Vilnius University Prof. M. Michelbertas and Assoc. Prof. A. Merkevičius. The organizing committee nominated A. Merkevičius coordinator of the project and M. Michelbertas head of fieldwork. Various institutions, mostly Scandinavian, were requested to render financial support. Positive replies came from the Nordic Information Office, Nordic Embassies, in particular the Swedish Embassy, SAS airlines, such companies as "Genčių nafta", "Cebeco timber", "NCC Industry", and the Cultural Heritage Centre. Beside Vilnius University, also Universities of Stockholm, Bergen and Copenhagen were invited to participate. The investigation involved students and postgraduates of the aforementioned universities.

From late June to the beginning of July 2000

two mounds of the Jakšiškis barrow cemetery were investigated under the direction of M. Michelbertas. The first barrow revealed three cremation graves containing female burials, as suggested by grave goods. The second barrow also revealed three cremated female graves. These were dated to the 7th or 8th centuries. Investigations of the barrows disclosed that they contained burials of local residents, attributed to the East Lithuanian Barrow Culture group. In the course of investiga-

tion, sightseeing trips in the District of Anykščiai were organized.

When the investigations at the Jakšiškis barrow cemetery were over, sightseeing trips were organized to members of the expedition to Vilnius, Trakai, Kernavė, Kaunas, Klaipėda and Kretinga, including visits to archaeological sites and museums. Members of the expedition not only opened a new page of the prehistory, but also learned a lot about the past of Lithuania.